

Szakmai visszatekintés a kartográfiában

Klinghammer István 2005. február 15-én elhangzott akadémiai székfoglaló előadásában megállapítja, hogy

„az ismeretek történeti fejlődésének figyelmen kívül hagyása, azaz a szakmai visszatekintés hiánya, megengedhetetlenül szegényíti a szaktudós ismeretvilágát. Hiszen sokszor időben távolibb megfigyelések és elméletek azok, amelyek forradalmian új tudományfejlődés csíráját alkothatják. Ezeket a megfigyeléseket és elméleteket saját koruk mellőzte, kuriózumként kezelte, mivel nem illettek bele az ismeretek adott rendszerébe. Más tények iránt pedig nem volt igény

egy adott időpontban, ezért maradhattak visszhang nélkül.”

Illusztrációképp ehhez egyebek között a következőket fűzi egy lábjegyzetben:

„Hiába bizonyította Eratoszthenész több mint kétezer évvel ez előtt a Föld gömbölyűségét, a Földet mindenki, aki rajta járt, lokálisan síknak, laposnak találta. Mondhatni, hogy a természettudomány tapasztalaton és gondolati munkán alapuló gömbölyű világképe a laikusok közvetlen tapasztalatán nyugvó »hiszem amit látok« lapos világképével állt szemben. Így

ezt a felfedezést legfeljebb elegáns szellemi mutatványként értékelte néhány szakmabeli, de mérhető társadalmi szintű világképváltozást nem váltott ki. Vasco de Gama és Kolumbusz földkörüli útjai már nemcsak direkt úton igazolták a Föld gömbölyűségét, de igencsak érzékelhető módon zavarták meg a társadalom világképét is. [...]”

Klinghammer István:

„A térképészet tudománya”

2. old. és az ott található

2. jegyzet, 1.

<http://www.mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000877.pdf>

(2006. november 20-ai állapot)

A jegyzetből idézett szakaszban található hibák magyarázattal indokolt felsorolását

2007. február 1-jéig várjuk

a *BUKSZ* <buksz@c3.hu> e-levelcímére.

A legtöbb hibát felsoroló megfejtők között egyéves *BUKSZ* előfizetést sorsolunk ki.

Egy ál-Cato a Dunáról

Pázmány Péter *Meteorológia*-kommentárja végén (*Petri Cardinalis Pázmány Opera Omnia*. Series Latina, III. Egyetemi Nyomda, Bp., 1897. 545. old.) a Duna forrásvidékéről írva „megelégszik ókori szerzők nézeteinek idézésével. Az első Anianus Cato, aki a dánok vidékéről eredezteti a Duna folyót és egyben nevét is.”

Maróth Miklós: „A szelekről”, in: Krähling Edit (szerk.): *A klasszikus görög-római ókor a magyar művelődésben és tudományban*. Szenzár, Bp., 2003., 46. old.

Kérdés:

Ki volt Anianus Cato, és munkássága az antik irodalom melyik korszakához tartozik?

Mint az autográf kézirat soraiból jól látható, Pázmány első mondatának alanya ‘Annius Cato’ (Egyetemi Könyvtár, F 6, f. 455v, l. BUKSZ 2006. ősz, 296. old.).¹ Ebben a mondatban említi Pázmány azt, hogy ezen auktor szerint a Duna a folyam mentén élő dánokról lett elnevezve. Ugyanakkor sem Anianus, sem Annius Cato nevű ókori szerzőt nem ismerünk.

Az a szöveghely, amelyre Pázmány utal, a domonkos rendi Johannes Annius Viterbensis (vagy Viterbiensis – eredeti nevén Giovanni Nanni) *Commentaria super opera diversorum auctorum de antiquitatibus loquentium* c. művében jelent meg először (Eucharius Silber, Róma, 1498).² Ez a később változatos címeken számos

kiadást megért mű tizenhét szerző Anniustól fabrikált „töredékeit” és Annius hozzájuk fűzött kommentárjait tartalmazza. Az idősebb Cato *Origines* c. művének tulajdonított huzsonkét „töredék” közül az ötödik³ említi – annak cáfolása közben, hogy Isztria neve a Duna Ister nevéből eredne –, hogy a Dunának a folyam mentén élő dán törzsek⁴ adták a nevét (*cui Danae gentes accolae nomen impressere*). Ennek megfelelően Pázmány nem egy Annius Cato nevű szerzőről, hanem az Anniusnál található Catóról – vagy ahogy mi mondanánk, az Annius által hamisított ál-Catóról – beszél.

BODNÁR ISTVÁN

1 ■ A kézirat leírását I. Szilágyi Sándor: *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis*. II. kötet, I. rész: *Catalogus librorum manuscriptorum*. Egyetemi Nyomda, Bp., 1889. 136. old., a katalógus az interneten elérhető: www.konyvtar.elte.hu/szolgaltatasok/e_szolg/catalogus1.pdf.

2 ■ L. az Andalúziai Virtuális Könyvtár (Biblioteca Virtual de Andalucía) interneten közzétett példányát: www.juntadeandalucia.es/cultura/bibliotecavirtualandalucia/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=10025. Az Országos Széchényi Könyvtárban Annius *Antiquitates*ének későbbi kiadásai találhatóak meg: a párizsi 1515-ös (Ant. 1558), az antwerpeni 1545-es (Ant. 7078 és Ant. 7079) és az antwerpeni 1552-es kiadás (Ant. 5686 és Ant. 13077).

3 ■ Az *Antiquitates* első, római kiadásának lapjai számozatlanok. Cato *Origines*ének 5.

„töredékéből” a Dunára vonatkozó sorok ebben a kiadásban a C iii nyomdai jelzetű (az Andalúziai Virtuális Könyvtár számozása szerint az 51.) oldalon találhatóak. Az 5. „töredék” helye az 1515-ös párizsi kiadásban (Ant. 1558): Liber VII. fo. LXIII; az 1545-ös antwerpeni kiadásban (Ant. 7078 és Ant. 7079): f. 170v; az 1552-es antwerpeni kiadásban (Ant. 5686 és Ant. 13077): p. 499A–D.

4 ■ Érthető okokból későbbi szerzők ezeket a dánokat a dákokkal próbálták azonosítani – I. pl. a jezsuita Philippe Briet: *Parallela geographiae veteris et novae*. Sébastien Cramoisy és Gabriel Cramoisy, Párizs, 1648–1649 – internetes elérés: http://gallica.bnf.fr/0082912_dokumentum, Recherche ➔ Recherche libre: 0082912 – II. kötet, II. rész, 5. fejezet, 1. § 1 (II. kötet, 280. old.) és 3. § 1 (II. kötet, 284. old.). (Az utóbbi szakasz szövegezése, Pázmányéhoz hason-

lón és Anniustól eltérően, a *vult* [szándékozik, akar] igét használja a mondat állítmányaként. Ennek alapján könnyen elképzelhető, hogy Pázmány és Briet nem közvetlenül idézi Annius szövegét, hanem – esetleg különböző átteteleken keresztül – mindketten egyazon közbülső forrásra támaszkodnak.) Az, hogy állítólag Cato szerint a Duna neve a dákokkal kapcsolatban állna, felkeltette egyes román kutatók érdeklődését is, I. Aurora Peșan „Trei fragmente inedite despre geți [și dacii] în Cato Maior, *Origines*” című, azóta visszavont cikkét a bukaresti Romániai Nemzeti Múzeum égisze alatt működő Etno-GenesaGrup honlapján (http://egg.mnir.ro/studii/stay_frame.htm, 3. közlemény, 2005. június). A cikket a <http://www.gk.ro/sarmizegetusa/izvoare/cato.htm> oldal Google által megőrzött 2005. augusztus 11-i állapotában ismerem, a román szöveg megértésében Forrai Réka volt segítségemre.